

BOMBET: Kirkenes ble bombet i stykker. Bare noen få hus sto igjen.

Arkivfoto

TRAGEDIE: Folk mistet alt de eide, tragediene var enorme.

Arkivfoto

RUSSERNE KOMMER: Den røde armé rykker frem på Nordfronten, høsten 1944. Arkivfoto

«Han Diakonoff»s minner

50 ÅR

SIDEN

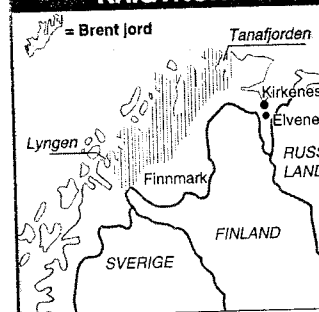
FRIGJØRINGEN

AV FINNMARK

● I 11 måneder – fra oktober 1944 til september 1945 var mellom 5000 og 8000 sovjet-

KRIG I NORD

■ Landkrigen på Ishavsfronten begynte 22. juni 1941. Da gikk tyske tropper mot Murmansk fra et oppmarsjrområde i Sør-Varanger. De ble stanset ca 45 kilometer fra byen, ved elven Litsa på Kola.

■ Kirkenes ble utbygget som støttepunkt og sterkt befestet, til tider var det 100 000 tyske soldater i området. Gikk under navnet «Festung Kirkenes» og ble utsatt for over 300 flyangrep i løpet av tre år, Europas sterkest bombede sted etter Valetta på Malta. Det gikk hardt ut over bebyggelsen.

107942

iske soldater i Finnmark. Gnisningene kunne blitt store – hvis det ikke var for den unge løytnant Igor Diakonoff. «Han Diakonoff» ble et begrep.

● Episodene var mange – tragiske og komiske, spente og lystige. I sin leilighet i St. Petersburg, fylt av lærde skrifter og bøker, gir den eldre professoren et innblikk i noe av det som skjedde bak kulissene for 50 år siden.

KJELL DRAGNES
JON HAUGE (foto)

*Over den milde fortid
er et teppe blitt hevet
Brannenes rød-blå stripe
ligger over det ukjente Kirkenes
med den varme aske av
nedbrent liv.*

Igor Mikhailovitsj Diakonoff,
Kirkenes, 1944

Igor Mikhailovitsj Diakonoff viser frem en liten, tynn kladdebok der han nedtegnet disse strofene en gang på høsten for 50 år siden. Hans første inntrykk av en nedbrent, utbombet by i arktisk tusmørke i den nordligste og østligste delen av Norge. Byen – hvis man kan kalle de 24 husene som sto igjen mellom ruinene for by – er Kirkenes. Men den er fri.

Nå er Diakonoff er eldre, vennlig mann på 79 år. Han er professor i lingvistikk og gammelbabylonsk historie – og snakker perfekt norsk.

Datoen er 25. oktober 1944: Igor Mikhailovitsj Diakonoff, en ung løytnant på 29, propagandaoffiser ved den karelske front, også den gang perfekt i norsk, blir kjørt av øverstkommanderende, general Kirill Meretskoy fra Petsamo og over grensen til Norge. Broen over Pasvikelven ved Elvenes ligger i stumper og stykker. Løytnant Diako-

„Russiske soldater
stjal alt mulig, men
stort sett var det
smatterier.“

BOLIGEN: I sin leilighet i St. Petersburg forteller Igor Diakonoff – på perfekt norsk – om oppholdet i Kirkenes for 50 år siden.

noff blir satt over med amfibiekjøretøy, kjørt til Kirkenes og satt av.

– Jeg så ingen hus som sto, senere oppdaget jeg noen. Det fantes ikke folk ute der jeg gikk i gatene. Ut av en dør i fjellet kom en ung mann med en lykt, det brant overalt, og han ville tenne lykten. Han fant en kruttpinne, stakk den inn i ilden og fikk fyr på lykten med den. «Snakker norsk?» spurte han.

Jeg ble med inn i det lille rommet (Røde Kors-bunkeren) der det var samlet noen russiske kvinner som var innkalt som slavearbeidere. Dessuten en eldre norsk dame, et par unge jenter og gutter. På veggen hang det et bilde av kong Haakon. Vi drakk kaffe. Plutselig gikk døren opp, inn kommer en russisk oberst med en soldat. Jeg ble bedt om å komme til kommandanturet. Der begynte det etterhvert å samle seg folk, blant dem tidligere ordfører Aksel Borgen og andre som hadde sittet i formannskapet før krigen. Vi hilste høytidelig på hverandre.

Slik begynte 11 måneder i det frigjort Norge for løytnant, senere kaptein, Igor Diakonoff. Fra 25. oktober 1944, da Kirkenes ble inntatt av styrker fra den 14. armé, til 25. september 1945 da han som en av de siste sovjetiske soldater forlot norsk jord. «Han Diakonoff» ble et begrep. Og han begrep både den norske sivilbefolkningen, det sovjetiske systemet, og hva som måtte gjøres og sies – og ikke gjøres og ikke sies – i de mange månedene det sto mellom 5000 og 8000 sovjetiske soldater på norsk jord. Uten Diakonoff kunne det blitt større gnisninger enn det ble.

Diakonoffs sjef var oberst Lukin-Grieger.

– Lukin-Grieger?

– Ja, helt fra han var ung hadde han elsket Griegs musikk, og fått tillatelse til å legge Grieger til etternavnet. E'en i Grieger sto for Edvard.

Episodene var mange, noen tragiske, andre komiske, noen spente, noen lystige. Midt i satt Diakonoff, som tok og forbindelsesoffiser, mannen som alt gikk gjennom. Men som først i sin leilighet i St. Petersburg, fylt av lærde

skrifter og bøker, hever teppet slik at også det som skjedd bak kulissene i denne underlige tiden, kommer frem.

Igor Diakonoff, han vil stave navnet på denne gammeldagse måten, snakker et velpolett vestkantspråk. Men så bodde han da i Skovveien, Tuengen aléog på Holmenkollen mens faren var ved Sovjets Oslo-ambassade under den legendariske ambassadør Aleksandra Kollontaj. Og unge Igor gikk på Ris skole til familien flyttet hjem i 1929. Norge så han ikke igjen før 16 år senere, et helt annet Norge enn Oslos vestkant. Etter september 1945 så han ikke Norge igjen, før han for tre år siden var i Sør-Varanger. Men selv ikke da kom alle historiene frem.

– Oberst Lukin-Grieger var en mann som ikke blandet seg opp i bagateller, men støtte på meg. Jeg hadde med alt å gjøre som hendte i Kirkenes-området og forbindelse til norske myndigheter.

– Hva hendte i Kirkenes-området?

– Tyverier. Russiske soldater stjal alt mulig, men stort sett var det smatterier.

„På den annen side
delte de russiske
soldatene sin mat med
nordmennene og hjalp
dem som ikke hadde tak
over hodet.“

er. Jeg husker en soldat, fra Tumba i Sibir, som jeg hadde inne til avhør. Gutten hadde hjulpet en eldre dame, hugget ved, stelt dyr hun hadde, men likevel hadde han stjålet. «Hvordan kan du finne på noe sånt? Her er folk utbombet og utbrent, de har mistet alt. Du hjelper, og så stjeler du?» spurte jeg. «Jeg er fra Tumba i Sibir. Der har vi ingenting, hverken i krig eller fred. Her vil de ha alt om et års tid igjen,» svarte han.

Men på den annen side delte de russ-

iske soldatene sin mat med nordmennene og hjalp dem som ikke hadde tak over hodet. Slik var forholdet.

Episodene var mange. En galdt «Vasja». De sovjetiske offiserene ble nøye passet på, soldatene var noe friere. Diakonoff hadde selv en offiser fra sikkerhetstjenesten, NKVD, som satt på kommandanturet og skrev 300 rapporter om hans virksomhet de månedene han var i Kirkenes. – Han var en uheldig mann, drakk og lengtet hjem. Rapportene var gode, derfor slapp jeg godt fra det da jeg kom hjem, sier han. En som ikke kom i rapporten, var «Vasja».

– En dag kom en dame med en ung jente på slep. Hun hadde en viktig sak å snakke med kommandanten om. Jeg forklarte at kommandanten var opp-tatt og at hun måtte snakke med meg. Til slutt gikk hun med på det. Datteren skulle gifte seg. «Hvem er den lykkelige brudgom,» spurte jeg. «En russisk offiser,» sa hun. «Hvilken grad har han,» spurte jeg. Nei, det visste hun ikke. Men han het «Vasja».

Da lukket jeg lunt, smiler Diakonoff. «Vasja» er omtrent det samme som «Ola», et navn man oppgir når man ikke vil si sitt egentlige navn. «Jeg kjenner godt denne Vasja, han er ingen god mann. Var jeg i Deres sted, ville jeg ikke gi min datter til en slik mann.» «Du tror det,» sa hun forbløffet og vandret ut med datteren på slep. – Var det mange slike «Vasjaer»? – Det var en del, ler Diakonoff.

Den dagen Tyskland kapitulerte, var det på tide med en fest, mente Diakonoff. Men i motsetning til den aller første tiden i oktober, da tyske brennevinslagre sto åpne, var det ikke så mye festdrikke å oppdrive. – Jeg vandret ned til det militære sykehuset, der burde det finnes sprit. Men man kunne jo ikke bare gå inn og be om det. Ute traff jeg en russisk offiser som hadde skadet hånden, og dro ham med inn. En norsk lege så på hånden. – Vi må vel ha sprit til å rense såret med, sa jeg. Han forsto ikke noe, og svarte at, nei da, det er bare å vaske såret.

Ute traff jeg en norsk sjøkaptein som jeg kjente, han ba oss ned på skipet.

■ 7. oktober 1944 gikk Den røde hær til angrep på Litsa-fronten, brøt igjennom sterke forsvarsstillinger i Petsamo, rykket over grensen til Norge 18. oktober og kjempet med tyske avdelinger helt til Neiden – ca. fem mil vest for Kirkenes inntil 28. oktober.

■ En divisjon sovjetiske soldater, mellom 5000 og 8000 mann, ble stående i Sør-Varanger til september 1945. Området fra Tana og vestover ble totalt rasert av tyskerne i den brente jords tak-tikk.

Der ble det nok å drikke. På vei hjem traff jeg en norsk offiser som sa: «Diakonoff, det var noe...» Så stoppet han, så på meg, skjønte tegningen og sa bare: «I morgen». Professor Diakonoff ler godt av minnet.

Han humrer også over minnene om haiketurene opp til Høybuktnmoen flyplass bak på motorsykkelen til den unge jurist John Andenæs – han også professor senere – og om hvordan han solgte jernbane til Norge.

– Det var like før russerne skulle ut igjen. Jurist Andenæs kommer med en lang liste over krav over «våre udåder», som Diakonoff uttrykker det. Kravene var på nesten en million kroner, blant annet urtyverier fra en urmaker for til sammen 300 000 kroner. Men det kunne ikke bevises at det var russerne som hadde stjålet urene, kravet ble strøket. Men til slutt sto man igjen med et beløp på rundt 350 000 kroner. Det kunne ikke jeg skaffe, vi hadde ikke et rødt øre. Da fant jeg på at jeg kunne selge jernbanen som tyskerne hadde bygget, den var sovjetisk krigsbytte, sier Diakonoff. Etter en del om og men og forhandlinger med gruveselskapet A/S Sydvaranger, gikk de med på å kjøpe jernbanen. Jeg ba selskapet betale pengene til oberst Dahl. Dermed var vi kvitt.

Det siste han husker av Sør-Varanger i 1945, var mannen som kom for å be om unnskyldning for at han hadde klaget over at russiske soldater hadde hugget ved i skogen. «Jeg vet hvor mye dere har gjort for oss, derfor vil jeg takke. Det siste jeg vil, er at dere skal reise fra Finnmark og tro at vi er utakknemme», sa han.

Kaptein Diakonoff reiste tilbake til sitt Leningrad og sin vitenskap i museet Eremitasjen. «Han Diakonoff» ble igjen i folks gode minner i Sør-Varanger.

Dette er første artikkel i
Aftenpostens serie om 50-års
markeringen.

KLADD: IKK: Igor Diakonoff viser frem boken der han som ung løytnant nedtegnet sine inntrykk fra Finnmark.